

ERIK STEINSKOG

HYSTORIE

LIS NORUP

Hysteriens tid. Charcot – Breuer – Freud

Aarhus: Klim, 2013, 335 sider

Hysteri fascinerer og definerer. Den slovenske filosof og psykoanalytiker Slavoj Žižek går endog langt i at hævde, at hysteriet definerer os. Eksempelvis i sin bog *Tarrying with the Negative*, hvor han i en diskussion af Richard Wagners operaer argumenterer for, hvordan den klassiske subjektivitet kommer til et slutpunkt på et tidspunkt omkring 1900, og hvor denne afslutning samtidig peger mod det moderne hysteriske subjekts opkomst. I denne bestemte forstand bliver vi altså alle hysteriske, som psykoanalysen viser. Som Žižek skriver, er psykoanalysen i sin begyndelse en fortolkning af kvindeligt hysteri (Žižek 165).

Lis Norups bog *Hysteriens tid* omhandler det samme fænomen, men både med en anden indgang end Žižeks og med en helt anden fortolkning. Hvor Žižek diskuterer hysteriet som en form for modernitetsbegivenhed og en indvarsling af en ny subjektivitet og en ny tid, er Norups bog snarere en hysterihistorie. I den forstand kan bogen ses som et bidrag til den litteratur, Mark Micalo i *Approaching Hysteria* kalder "the new hysteria studies". Dog er Micales bog fra 1995, og allerede da var denne nye optagethed af hysteriet fremtrædende. Det betyder ikke nødvendigvis, at Norup kommer for sent; snarere giver bogen en anledning til på ny at stille spørgsmål som: Hvorfor hysteriet nu? Hvad er der med hysteriet? Og ikke mindst: Hvad er relationerne mellem hysteriets historiske dimensioner, navnlig i dets såkaldte guldalder, og fortolkningens tid, altså nu og her?

Norups bog deltager i en genopdagelse af hysteriet i hvert fald i den forstand, at hun bringer det historiske materiale frem i dagens lys. Man

kunne indvende, at der ikke er så meget nyt i dette materialet, og at årene både inden Micales bog og videreføringen efter dens udgivelse allerede har præsenteret hysteriets historie. I en sådan optik må man antage, at denne bog nok ikke er skrevet for de læsere, som allerede har været interesseret i hysteriet over længere tid. Snarere er bogen en indføring i hysteriet som historisk fænomen. Denne indføring har samtidig nogle interessante dimensioner over sig.

Hysteriens tid har to dele. Del et indeholder oversættelser af tekster, både af lægerne eller behandlerne, som her vil sige Désiré-Magloire Bournville & Paul Regnard, Jean-Martin Charcot, Sigmund Freud, og Josef Breuer, og af et par af patienterne, Louise Augustine Gleizes og Bertha Pappenheim. Disse tekster, med korte introduktioner, fylder de første næsten 200 sider af bogen og fremstår dermed på én måde som det vigtigste. Norups "Hysteriens gåde" (195-302) bliver dermed mere et efterord eller et langt essay. Oversættelserne i første del, som i bogen beskedent bliver kaldt "en dokumentation", er mere end bare en indramning. Her sættes scenen – og der er også tale om en scene – samtidig med, at læseren bliver præsenteret for flere perspektiver. For det første er der forskellene mellem lægerne, forskelle som er resultat både af historien og af de forklaringsmodeller, de tager afsæt i. Men for det andet er der forskellen mellem lægerne og patienterne. Det er således højest prisværdigt, at patienterne kommer til orde. At der her er tale om to kvindelige patienter, er heller ikke overraskende, siden hysteriet i den kulturelle forestilling først og fremmest er blevet forstået som en kvindelidelse, om end både Charcot og Freud diagnosticerede og behandlede mandlige hysterikere (den ene af Charcots tekster, som er oversat her, er en diskussion af hysteri hos manden). Måske er den kønnede forståelse af hysteriet endog én af grundene til den tilbagevenden, vi har set i de sidste tyve års medicin- og kulturhistorie?

Norups essay fokuserer på to læger og to lokaliteter: Jean-Martin Charcot i Paris og Sigmund

Freud i Wien. Der er kontinuiteter mellem disse, men også en central diskontinuitet i og med, at forståelsen af hysteriet i denne tid gennemgår en transformation fra først at blive forstået neuropatologisk til senere at blive forstået psykoanalytisk. En transformation, som lidt groft sagt også indbefatter en bevægelse fra nerverne til det ubevidste. Centralt er dermed forskellige konfigurationer af det psykosomatiske, men også forståelser af kroppen, bevidstheden, nerverne og deres sammenhænge. Som Norup også gør klart, drejer det sig også om sociale konteksters betydning for symptomer og sygdomme. Der er med andre ord en socio-psykologisk dimension, som udfordrer den mere afgrænsede medicinske forklaring. Som Norup skriver indledningsvis, forstår hun hysteri som “en kompromisdannelse, der på en basis af uforklarede fysiske og psykiske symptomer samler sig i en enhed, der i en given tid kodificeres som en lidelse, som har krav på behandling” (8).

En sådan bred orientering er interessant, og nok også nødvendig for at indfange hysteriets historie. Det handler om mere end medicinhistorie. Kulturhistorie, socialhistorie og forståelser af så forskellige fænomener som teaterscenen og kvindebevægelsen kan alle knyttes til hysteriets kulturelle konfigurationer (noget mange af de tekster, Micalé kalder “new hysteria studies”, også gør). Det betyder selvsagt ikke, at det medicinske ikke fylder. Ikke mindst i Paris er det hospitalet, som er den centrale arena. Ved Salpêtrière, hvor Charcot var overlæge fra 1862, kan man hævde, at det moderne hysteri bliver født. Men selv om guldalderen ofte knyttes til Charcot, var mange andre læger inde med bidrag til symptomatologien. Én central læge her, ikke mindst hvis man vil trække hysteriet ud af hospitalet og for eksempel ind på teaterscenen, er Pierre Janet. Janet definerer hysteriet som “*maladie de représentation*,” en definition Elisabeth Bronfen anvender kreativt i sin bog *Hysteria and Its Discontents*. Bronfen har et andet perspektiv end Norup, bl.a. fordi hendes forskningsspørgsmål er anderledes, men denne “repræsentationssygdom”

bliver interessant, når Bronfen udskriver den fra hospitalet. Skuespillerinder observerede hysterikere og fik dermed indblik i andre former for kropssprog, og herunder bevægelser og fagter, som blev anset for at være typisk feminine (*hystera* betegner som bekendt livmoderen, og en mere klassisk livmoderteori om hysteri bliver hængende ved i dens kulturelle betydningsdannelser). Dette bidrog til et nyt teater- eller skuespillersprog.

Hvor Bronfen er hurtig til at bevæge sig fra hospitalet til scene, teater, og litteratur, går Norup tættere på kilderne og arbejder med dem. Dette arbejde er interessant og åbner igen muligheder for fortolkning. Samtidig er det ind i mellem vanskeligt at se, hvor kilderne stopper, og Norups fortolkning begynder. For mig som læser synes der også at være mangler i redigeringen af Norups essay. De forskellige niveauer i teksten flyder sammen, og prioriteringerne forsvinder. Dette er måske tydeligst i kapitlet “Hysteriens elitekorps” (212ff). Norups præmis er godt tænkt:

“Min fremstilling hviler på den opfattelse, at hysterien, sådan som den kom til udtryk på La Salpêtrière i 1870’erne og 1880’erne, kun middelbart var et medicinsk problem, men i langt højere grad en kompromisdannelse mellem fysiske, psykiske og sociale faktorer” (212)

Dette skal ikke forstås sådan, at kvinderne ikke led. De var syge i en eller anden forstand. Og dette også selv om Norup hævder, at hysteri også var “et arbejde, en karriere” for selvsamme kvinder. Men sygdommen sættes i kontekst, og bliver, som hun skriver, en kompromisdannelse. Dermed bliver det også et spørgsmål om de forskellige faktorer og de respektive årsager. Fra denne gode præmis udvikles der derimod en diskurs, som blander niveauerne. Sætninger som: “Blache Wittmanns far var, inden han blev buret inde på en galeanstalt, konstant oppe i det røde felt; på et tidspunkt forsøgte han at kaste den vordende stjernehysteriker ud af

vinduet” (214), er ikke velegnet for fremstillingen. Det faktuelle indhold i sætningen, som man godt kan læse, er sandsynligvis rigtigt. Men hvad tjener det argumentet at anvende begreber som “galeanstalt” i en analyse af de socialhistoriske dimensioner i definitioner af medicinske, psykologiske og psykiatriske lidelser? Eller at anvende betegnelsen “stjernehysteriker” om nogle af de mest berømte af Charcots patienter?

Der er mange lignende eksempler. Der er også noget katalogagtigt over flere passager, hvor det bliver svært for læseren at se, hvad som ønskes formidlet.

“Det er nu heller ikke, fordi skolegang var en garanti for skolekundskaber. Blanche Wittmann kunne, selv om hun havde gået i skole, ‘knap nok læse og skrive’. Måske fordi hun var nærsynet. Læsefærdigheder havde Céline Marcillet heller ikke mange af, for hun havde foretrukket at lege ‘mand og kone med drengene’ i stedet for at terpe bogstaver. Kun i pjækkeskolen var hun en lærevillig og flittig elev, Thérèse Laugier gik godt nok hen i skolen, men hun var ‘doven, drillesyg og slem, hun ville ikke lære noget’. Alphonsine Barrets kunne, efter en barndom, hvor hun havde gået ‘for lud og koldt vand, sulten og beskidt’, som 13-årig dårligt læse og skrive.” (218)

Igen, indholdet er forståeligt, men de mange navne, og betegnelser som “pjækkeskole” og citatbrugen gør det svært at se, at Norups bog nok egentlig forsøger at tale disse kvinders sag, hvilket mere eller mindre tydeligt er hendes udtalte projekt.

Norup har uden tvivl nær kendskab til kilderne og bringer mængder af interessant materiale ind i sin diskussion. Samtidig ville jeg ønske, at linjerne i hendes argument var tydeligere. Det dokumentariske bliver i for lille grad diskuteret i sammenhæng med de socialhistoriske og kulturhistoriske dimensioner, hun selv hævder, er centrale. Personligt ville jeg også ønske, at hun gik mere i dialog – eller konfrontation – med den rige litteratur, som efterhånden findes om hyste-

riets guldalder. Mange af disse tekster er i hendes litteraturliste, som de nævnte bøger af Micale og Bronfen, men knapt nok i hendes noteapparat. Der er nogle få eksplicitte referencer, men det er vanskeligt at se, om Norup egentlig går i dialog med det fagområde, hun skriver sig ind i. Måske efterlyser jeg dermed en helt anden bog end den, Norup har skrevet, noget som altid er en fare i boganmeldelser. Min pointe er dog, at denne opdaterede interesse for hysteriet for mig at se både er en del af Norups og hendes bogs baggrund, en del af det Micela kalder “the new hysteria studies”, og har en rig tilstedeværelse i litteraturlisten. Hvorfor, spørger jeg mig, er denne dimension så underspillet i selve bogen? Denne indvending skal dog ikke forstås sådan, at bogen ikke bør læses. Og i højere grad end min anmeldelse får gjort, skal de to dele nok læses sammen. Det er i mødet mellem de forskellige kilder, og den kontekst Norup trækker op, at hysteriets tid kommer til syne.

Erik Steinskog er lektor ved Institut for Kunst- og Kulturvidenskab,

Københavns Universitet

